

*Євген Антупін
(Київ, Україна)*

ПОГЛЯДИ СОФІЇ РУСОВОЇ НА ПРОБЛЕМУ НАСТУПНОСТІ В ТРУДОВОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Спадщина педагогів минулого є невичерпним джерелом ідей, що можуть сприяти розвитку освіти на сучасному етапі. Вивчення поглядів педагогів кінця XIX - початку XX століття є актуальним у контексті соціально-економічних перетворень того часу і може слугувати орієнтиром для оновлення підходів до вирішення проблем наступності у вихованні й навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в сучасних умовах. Непересічною, для цього періоду, є постать Софії Федорівни Русової. Її ефективна педагогічна та громадська діяльність знайшла своє відображення в низці праць, опублікованих в окремих книгах і в різних педагогічних журналах. Аналіз цих праць дозволив виокремити ідеї педагога щодо проблеми наступності в трудовому вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Софія Федорівна Русова в статті «Дитячий сад на національним ґрунті» обґрунтовує необхідність організації дошкільних навчальних закладів на принципах єдності з життям, варіативності змісту навчання й виховання дітей. Освіту педагог визнає загальнолюдською цінністю. Вказуючи на суттєву відірваність школи того часу від суспільного життя, педагог визнає дитячі садки тим необхідним містком, що дозволить наблизити школу до життя людей. Адже і школа (йде мова про початкову школу – А.Є.) і дитячий садок, на думку вченої, мають допомогти кожній людині розкрити і використати ті природні ресурси, що закладені в ній природою і становлять середовище життя [2].

У праці «Ідейні підвалини школи» Софія Федорівна продовжила і деталізувала означену думку щодо використання народних традицій. Варто зауважити, що вона акцентувала увагу на створення умов для розвитку освіти для народу. Змістом освіти мають стати: знання з природознавства, історико-філологічні знання, естетичні знання. Знання й готовність вивчати природознавство має стати першочерговим, адже людина є невіддільна частина

природи, а отже має знати і вміти поводитись з нею аби з найменшого клаптика землі умілий господар міг отримати найбільше користі.

Софія Русова активно пропагує використання в школі таких форм роботи з дітьми, що притаманні, на той час, були тільки дитячим садкам. Наголошуючи на центральному методі - самодіяльному досліді, автор наведеної вище праці «Ідейні підвалини школи» вказувала на необхідності використання малювання, ліплення та інших елементів ручної праці для закріплення та узагальнення набутих дітьми знань з гуманітарних наук. Використання таких робіт як праця на городі, екскурсії в природу чи до виробництва, що також притаманні були для дитячих садків, а не для шкіл, мали стати навчальними лабораторіями для набуття дітьми знань і способів діяльності з природничих дисциплін. Зважаючи на проблеми тогочасних шкіл, що були далекі від життя й праці, педагог висловила ідею про створення нової шкільної інституції. Особливістю функціонування школи (інтернатного типу) мав бути зв'язок із природою та соціальним оточенням. Такий інтернат мав стати експериментальним майданчиком для вироблення принципів, методів і засобів нової української школи [4].

Ідеї актуалізації трудового виховання, інтеграції ідей дошкільного виховання до початкової школи становили значний інтерес як для теорії так і для практики шкільництва. Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання і початкової школи ґрунтувалися насамперед на ідеях наступності в трудовому вихованні.

У праці «Дошкільне виховання» педагог відзначала затребуваність нової школи щодо актуалізації виховання дитини від моменту народження. Педагог стверджувала, що сформувати здоров'я, характер, навички в дитини значно легше аніж перевиховувати негативні її якості. Актуалізуючи ідею суспільного виховання і навчання автор цієї праці стверджувала, що надзвичайно важлива складова виховання, а саме - материнська любов, має йти у тісному зв'язку з педагогічнодоцільно організованою діяльністю дитини. У цій справі допомагатиме розвинена мережа дошкільних, шкільних з та позашкільних

закладів, що будуть поступово формувати майбутнього громадянина, здатного до життя і праці в суспільстві.

Продовжує Софія Федорівна думку про зв'язок перших дитячих організацій (дитячі садки, початкова школа – А. Є.) з середовищем у якому дитина народилася і зростає. Спільна робота має забезпечити органічний зв'язок потреб народу з результатами освіти в контексті поєднання навчання з життям у взаємозв'язках: родина - дитячий садок - початкова школа. Освітнє середовище має бути знайомим і зрозумілим дитині, яка виконуючи різноманітні завдання буде розвивати свої фізичні і духовні сили, самостійно здобуваючи знання, що потрібні їй для подальшого дорослого життя. В такій організації освітнього процесу Софія Русова бачила розбудову всіх ланок освіти на принципах самостійної активності, творчості в праці, гуманізації освіти.

Розвиток ідеї підготовки дитини до подальшого суспільного трудового життя простежується в поглядах на організацію трудового виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного життя. Педагог підтримувала існуючу на той час тенденцію впровадження трудового навчання і виховання в освіті, але водночас критикувала практику реалізації означеної ідеї. Вона піднімала питання про запровадження трудового принципу в навчанні та вихованні дітей задля формування самостійної незалежної людини, що в кожному осередку може знайти своє місце. Працю Софія Федорівна розглядала не як дитячу трудову діяльність, а як метод за допомогою якого дитина кожне засвоєне знання буде підкріплювати власною рукою. Характеризуючи практику трудового виховання того періоду педагог називає його «ремеслом», що перетворює дитячий садок чи початкову школу на трудову організацію де результатом є не розвиток самостійної творчості дитини, а вироби виготовлені дитячою рукою. Наступність у трудовому вихованні і навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку Софія Федорівна Русова визначає і у єдності вимог до організації праці дітей в дитячих садках та початковій школі. Заслуговує на увагу узагальнення Софії Русової, а саме: праця є активність; праця має викликати свідому зацікавленість дітей; праця має реальні наслідки;

праця є засобом фізичного розвитку; праця має бути посильна для виконання кожною дитиною; педагогічний супровід дитячої праці має базуватися на індивідуальному підході; праця має бути різноманітною. Такі вимоги мають стати основою в організації освітнього процесу на трудовому принципі та принципі наступності. Щодо змісту трудового виховання і навчання педагог висловлює позицію взаємозв'язку трудового виховання та інтелектуального розвитку. Вона засуджувала шаблонну, примусову працю вказуючи на пріоритетність розвитку особистості як творчого, свідомого робітника громадянина, що цінує власну працю і працю інших людей, бачить значущість праці для розвитку суспільства [3].

У праці «Нова школа» Софія Русова привертає увагу до потреб суспільства, щодо освіти дітей. Авторка наведеної вище праці звертається до проблеми невідповідності очікувань батьків від навчання їх дітей у школі і реального стану підготовленості дітей до подальшого життя. Відтак недовіра суспільства до сучасної школи покладає на неї завдання винайдення шляху утвердження її в суспільстві як інституції розвитку особистості для ефективної суспільно-корисної праці. Таку функцію, на думку педагога, школа зможе виконувати тільки тоді коли за мету вона візьме пробудження самостійних творчих сил дитини. Роль вихователя і вчителя має полягати у розширенні свідомості дитини, у різноманітненні її діяльності, з метою надання можливості найефективніше застосувати свої знання для вирішення життєвих ситуацій. Трудове виховання дітей має розпочинатися з організації життя самого вчителя. Софія Русова наголошувала на необхідності виділення педагогам земельних ділянок, що слугуватимуть дослідними майданчиками, як для самих педагогів так і для дітей. Діти зможуть спостерігати за розвитком рослин у різних умовах, а також у практичних дослідах здобувати знання про взаємозв'язки природних явищ. Реалізацію наступності у трудовому вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку прослідковуємо і в поглядах Софії Русової щодо змісту освіти у новій школі. Реалізація нових підходів педагога щодо дошкільного виховання у взаємозв'язку з розвитком початкової школи простежується в запропонованій нею структурі предметів для початкової

школи: Закон Божий; рідна мова; арифметика; природознавство; географія; історія; ручна праця (малювання, ліплення, різьба по дереву); спів; фізичне виховання (рухливі ігри та гімнастичні вправи) [5].

Поєднання змісту дошкільної та початкової освіти Софія Русова визначає головним завданням розвитку національної школи України. Початкове навчання, що здійснюється в нерозривному зв'язку дитячого садку і початкової школи, має на меті, за твердженням педагога, пробудження цікавості до оточуючої дійсності та надання первинних знань про способи її перетворення. Вміння дитини, здобуті в дитячому садку: праця з олівцем, ножицями, глиною, папером мають стати ґрунтом для подальшої ширшої освіти, яку має давати школа. Можливість реалізації цих ідей Софія Русова бачила у впровадженні комплексного підходу в поєднанні з трудовим принципом. Вивчення одного явища в різних способах діяльності дозволять сформувати живе, природне ставлення дитини до засвоєного знання. Цим педагог заперечує думку про поверховість та несистематичність роботи по дитячих садках, що існувала в поглядах деяких науковців того часу [1].

Софія Федорівна Русова одна з небагатьох науковців періоду кінця XIX - початку XX століття, чії продуктивні ідеї щодо розвитку освіти України пройшли випробування крізь різні етапи суспільних і державних перетворень. Свідченням цього слугують її праці опубліковані в різні часи і в різних місцях України та поза її межами: *«...Головне - викликати активність дитини, перемогти інертність її духовних сил. Все навчання має викликати власне зусилля дитини, щоб досягнути можливої мети. Навчання може дуже добре причинитися до вироблення характеру, розвиваючи увагу, розум, викликаючи постійно власну ініціативу, даючи дитині праці цікаві для неї, які однаке вимагають від дитини самостійної активності...»* [6, с.224].

Стаття містить авторське бачення поглядів Софії Русової та не претендує на вичерпне висвітлення спадщини педагога. Перспективним вважаємо вивчення організаційно-педагогічної діяльності Софії Федорівни Русової в контексті проблеми наступності в трудовому вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Русова С. В дитячому садку / Софія Русова. - Полтава, 1919, 20 с.
2. Русова С. Дитячий сад на національнім ґрунті / Софія Русова // Світло. - 1910. - №3. - С.44-54.
3. Русова С. Дошкільне виховання / Софія Русова. - Українське видавництво в Катеринославі, 1918.
4. Русова С. Ідейні підвалини школи / Софія Русова // Світло. - 1913. - Кн. 5. - С.33-39.
5. Русова С. Нова школа / Софія Русова. - К. Українська школа. – 1917.
6. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання / Софія Русова // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ-ХХ ст.) : хрестоматія / [упоряд.: Л. Д. Березівська та ін. ; наук. ред. О. В. Сухомлинська; попереднє слово Ольга Сухомлинська]. – К. : Наук. світ, 2003. – С. 224.